

TECHNOLOGICAL THINKING IN THE INFORMATION SOCIETY AND ITS SOCIO-PHILOSOPHICAL ESSENCE

Shukhrat Abduganiyev

Senior Lecturer

the Military Institute of Information and Communication

Technologies and Communications of the Armed Forces

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Globalization, digital transformation, information evolution, technical society, information space.

Received: 10.07.25

Accepted: 11.07.25

Published: 12.07.25

Abstract: Analysis of the socio-philosophical essence of technological thinking in an information society is becoming one of the most relevant areas of modern humanitarian thought. In the context of globalization and digital transformation, technological factors are increasingly gaining priority in the foundations of human life, work, consciousness and social structures.

AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA TEXNOLOGIK TAFAKKUR VA UNING IJTIMOY-FALSAFIY MOHIYATI

Shuxrat Abduganiyev

O'R MV Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va aloqa harbiy instituti

katta o'qituvchisi

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Globallashuv, raqamli transformatsiya, axborot evolyutsiyasi, texnik jamiyat, axborot makoni.

Annotatsiya: Axborotlashgan jamiyatda texnologik tafakkurning ijtimoiy-falsafiy mohiyatini tahlil qilish zamonaviy gumanitar tafakkurning eng dolzarb yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida inson hayoti, mehnati, ong va ijtimoiy tuzilmalarning zahirida texnologik omillar tobora ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ И ЕГО СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКАЯ СУЩНОСТЬ

Шухрат Абдуганиев

Старший преподаватель

*военного института информационных и коммуникационных технологий и связи Вооружённых сил
Ташкент, Узбекистан*

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Глобализация, цифровая трансформация, информационная эволюция, техническое общество, информационное пространство.

Аннотация: Анализ социально-философской сущности технологического мышления в информационном обществе становится одним из актуальных направлений современной гуманитарной мысли. В условиях глобализации и цифровой трансформации технологические факторы все больше занимают главенствующее место в жизни, работе, сознании и социальных структурах человека.

Kirish

Texnologik tafakkur, mohiyatan, insonning borliqni texnologik vositalar orqali anglash va uni o'zgartirishga yo'naltirilgan reflektiv ong holatidir. Bu ong turida inson tabiiy muhitni emas, balki sun'iy ravishda yaratilgan texnogen muhitni bilish, tushunish va unga moslashish orqali o'zini anglaydi. Ushbu o'ziga xoslikni fransuz faylasufi J. Ellul "texnik jamiyat" konsepsiyasi orqali tushuntiradi. Unga ko'ra, "texnika endilikda inson hayotining butun sohalariga kirib kelgan va qadriyatlarning aniqlovchisiga aylangan" (Ellul J. The Technological Society. New York: Knopf, 1964, p. 98). Shu o'rinda texnologik tafakkur "axborot kodeksi" orqali namoyon bo'ladi. Tafakkurning asosiy vositasi sifatida raqamli muloqot, algoritmik tahlil, sun'iy intellekt bilan interaktivlik kabilar ustuvor bo'lib, ong "modellastirilgan haqiqatlar" bilan ishlashga o'rganadi. Bu holatni M. Kastels "axborot asri" deb ta'riflaydi: "Texnologik ong – bu tarmoq tafakkuridir, ya'ni u individual tafakkurni tarmoqdagi umumiy axborot oqimi bilan birlashtirishga qaratilgan" (Castells M. The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell, 1996, p. 92). Texnologik tafakkurning ijtimoiy-falsafiy mohiyatida antropologik mezonlar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki texnologik tafakkur insonni nafaqat tashqi muhit bilan aloqaga, balki o'zining ichki mohiyatini yangi vositalar orqali anglashga chorlaydi. Bu holatda inson o'zligining "raqamli refleksiyasi"ga duch keladi. J. Baudrillardning ta'biri bilan aytganda, "texnologik jamiyatda haqiqat o'rniga simulyakrlik (ko'rgazmali o'xshashliklar) muomalaga kiradi" (Baudrillard J. Simulacra and Simulation. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994, p. 29). Bu esa tafakkurning strukturasi o'zgarganidan dalolat beradi – u endilikda sun'iy haqiqatlar kontekstida ishlaydi. Bundan tashqari, texnologik tafakkurda g'oya va qadriyatlar "texnologik reallik" mezonlariga bo'ysunadi. Aynan shuning uchun ham, Z. Bauman axborotlashgan jamiyatni "suyuq zamon" deb atab, "g'oyalar barqaror emas, ular doimiy

ravishda yangilanadigan kodlarga aylanadi” deya yozadi (Bauman Z. Liquid Modernity. Cambridge: Polity Press, 2000, p. 115). Bu fikrlar texnologik tafakkurning ijtimoiy barqarorlik emas, balki o‘zgaruvchanlik va adaptivlik asosida qurilganini ko‘rsatadi.

Shunday qilib, axborotlashgan jamiyatda texnologik tafakkur inson ongining yangi shakli sifatida namoyon bo‘lib, u texnik vositalar orqali borliqni anglash, nazorat qilish va simulyatsiya qilishga yo‘naltirilgan. Uning ijtimoiy-falsafiy mohiyati esa, bir tomondan, inson tafakkurining texnik ob’ektlar bilan integratsiyalashuvi, ikkinchi tomondan esa, haqiqat tushunchasining qayta talqin qilinishi bilan belgilanadi. Zamonaviy gumanitar tafakkur ushbu jarayonni “postantropologik burilish” deb ataydi, ya’ni texnologik tafakkurda “inson” emas, balki “information faoliyat birligi” markazga chiqadi (Floridi L. The Philosophy of Information. Oxford: Oxford University Press, 2011, p. 37).

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Axborotlashgan jamiyat tushunchasi, shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini falsafiy-nazariy asosda tadqiq qilish zamonaviy gumanitar tafakkurning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Bu atama ilk bor XX asrning o‘rtalarida ijtimoiy rivojlanishning yangi bosqichini tavsiflash uchun qo‘llanila boshladi. U iqtisodiy va madaniy jarayonlarning markazida axborot, bilim va texnologik innovatsiyalar turgan jamiyat modelini anglatadi. F. Uebsterning ta’kidlashicha, “axborotlashgan jamiyat – bu ijtimoiy tashkilot shakli bo‘lib, unda axborot ishlab chiqarish, qayta ishlash va tarqatish iqtisodiy, siyosiy va madaniy hayotning asosiy omiliga aylanadi” (Webster F. Theories of the Information Society. London: Routledge, 2002, B. 14). Ushbu tushunchaning shakllanishi asosan uchta bosqich orqali amalga oshgan: (1) industrial jamiyatdan axborotga asoslangan jamiyatga o‘tish; (2) kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi; (3) bilimga asoslangan iqtisodiyotning ustuvorligi. I. Masuda ushbu jarayonni “postindustrial jamiyatning axborot modeli” sifatida tasvirlab, quyidagicha yozadi: “Axborotlashgan jamiyatda iqtisodiy resurslar o‘rmini bilim egallaydi, ishlab chiqarish esa axborotga asoslanadi” (Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society. Tokyo: Institute for the Information Society, 1980, B. 23). Shakllanish bosqichi dastlabki kommunikatsion texnologiyalar – telefon, radio va telegraf ixtirolari bilan boshlangan bo‘lib, bu vositalar jamiyatda axborot almashinuvini tezlashtirdi. Bu bosqichda texnologik determinizm nazariyasi ustunlik qilgan bo‘lib, texnika va ilm-fan taraqqiyoti jamiyatni o‘zgartiruvchi asosiy kuch deb qaraldi (McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. New York: McGraw-Hill, 1964, B. 34). Aynan shu davrda axborotning iqtisodiy kuchga aylanishi kuzatiladi. Rivojlanishning keyingi bosqichi 1970–1980 yillarda mikroprotessorlar, kompyuter tarmoqlari va dasturiy ta’minotning keng rivojlanishi bilan bog‘liq. Bu bosqichda axborot ishlab

chiqarish – ya’ni dasturiy mahsulotlar, servis xizmatlari, kontent yaratish kabi jarayonlar iqtisodiyotning yetakchi sektoriga aylandi. M. Porat bu holatni “axborot sektori” deb nomlab, quyidagicha ta’riflaydi: “Axborot sektori iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini o’ziga bog’laydi va ularni o’zgarishga majbur etadi” (Porat M. The Information Economy. Washington: U.S. Department of Commerce, 1977, B. 68). Uchinchi bosqich – globallashuv va raqamli transformatsiya davridir. Bu bosqichda Internet, mobil aloqa, sun’iy intellekt, bulutli texnologiyalar va katta hajmdagi ma’lumotlar (Big Data) axborot almashinuvini global tarmoqqa aylantirdi. M. Kastels ushbu bosqichni “tarmoq jamiyati” deb ataydi: “Axborotlashgan jamiyat endilikda butun insoniyat hayotining asosiy modeli sifatida faoliyat ko’rsatadi, bunda axborot oqimi ijtimoiy tizimlarning strukturaviy asosiga aylanadi” (Castells M. The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell, 1996, B. 56).

Falsafiy nuqtayi nazardan qaraganda, axborotlashgan jamiyat insonning ontologik maqomini o’zgartiradi. Inson endi nafaqat ijtimoiy mavjudot, balki raqamli subyekt sifatida shakllanadi. Bu holatni Lyusiadar (L. Floridi) “infosfera” tushunchasi orqali izohlaydi: “Bugungi jamiyatda inson raqamli muhit – infosfera – ichida yashaydi, u esa axborotni nafaqat vosita, balki mavjudlikning o’ziga xos shakli sifatida anglaydi” (Floridi L. The Philosophy of Information. Oxford: Oxford University Press, 2011, B. 51). Axborotlashgan jamiyat tushunchasi ijtimoiy taraqqiyotning yangi bosqichini anglatib, u postindustrial davrda insoniyatning iqtisodiy, madaniy va axloqiy-ma’naviy hayotini belgilovchi ustuvor konseptual model sifatida namoyon bo’ladi. Bu tushuncha jamiyat rivojida axborot va bilimning, ayniqsa, raqamli texnologiyalarning hal qiluvchi omilga aylanganligini anglatadi. Mazkur kontsept falsafa, sotsiologiya, siyosatshunoslik va iqtisod nazariyalarida keng muhokama qilinib, jamiyatning strukturaviy va funksional elementlaridagi chuqur o’zgarishlar bilan bog’liq.

Avvalo, "axborotlashgan jamiyat" iborasining ilmiy muomalaga kirib kelishi Yaponiyalik tadqiqotchi Yoneji Masuda nomi bilan bevosita bog’liq. U "axborot jamiyati"ni “yangi ijtimoiy tuzum bo’lib, u yerda axborot ishlab chiqarish va foydalanish ijtimoiy hayotning asosiy kuchiga aylanadi” deb ta’riflagan (Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society. Tokyo: Institute for the Information Society, 1980. – B. 22). Masuda tomonidan asoslangan bu yondashuv jamiyatda moddiy resurslar o’rnini axborot va bilimlar egallagan postindustrial bosqichning belgilarini aniq ifoda etadi.

Mazkur tushunchaning shakllanishi XX asr o’rtalariga borib taqaladi. Ayniqsa, amerikalik sotsiolog Daniel Bellning “postindustrial jamiyat” nazariyasi axborotlashgan jamiyat konsepsiyasining shakllanishida g’oyaviy manba bo’ldi. Bellning fikricha, “postindustrial bosqichda ishlab chiqarishdan ko’ra xizmatlar sektori ustuvorlik qiladi va asosiy resurs sifatida

bilimlar jamlanadi” (Bell D. *The Coming of Post-Industrial Society*. New York: Basic Books, 1973. – B. 116). Bu g‘oya keyinchalik axborot ishlab chiqarish va uni taqsimlash tizimlarining jamiyat tuzilmasida asosiy ijtimoiy muhandislik vositasiga aylanishini ko‘rsatadi. Axborotlashgan jamiyatning rivojlanish bosqichlarini tahlil qilarkanmiz, ushbu model uch asosiy tarixiy-texnologik davrga ajratiladi: analog kommunikatsiya bosqichi, raqamli texnologiyalar bosqichi va sun‘iy intellekt dominanti bo‘lgan yangi raqamli reallik bosqichi. Har bir bosqich o‘zining axborotni uzatish, saqlash va qayta ishlash vositalari bilan ajralib turadi. M. Kastells bu jarayonni “tarmoq jamiyati” deb atagan va quyidagicha ta’kidlagan: “Axborot texnologiyalari tufayli jamiyat vertikal tuzilmadan gorizontal tarmoqqa aylanyapti, bu esa ijtimoiy munosabatlarning butun mohiyatini o‘zgartiradi” (Castells M. *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell, 1996. – B. 73).

Ushbu jamiyat modelida axborot resurslari iqtisodiy va siyosiy qudrat mezoniga aylanadi. F. Uebster bu jihatni “axborot resurslari kontsentratsiyasi orqali yangi turdagi ijtimoiy tabaqalanish – axborot egalari va iste’molchilari sinfiga ajralish” bilan izohlaydi (Webster F. *Theories of the Information Society*. London: Routledge, 2002. – B. 58). Ushbu taqsimot ijtimoiy adolat, axborotga teng kirish, raqamli tengsizlik kabi dolzarb falsafiy muammolarni yuzaga keltiradi. Axborotlashgan jamiyatda kommunikatsiya vositalarining transformatsiyasi tafakkur shakllarini ham tubdan o‘zgartiradi. Marshall Maklyuen ushbu o‘zgarishni “kommunikatsiya texnologiyalari inson sezgi va aqlini kengaytiradi” deb ta’riflaydi. U “axborot makoni”ni yangi “global qishloq” sifatida ko‘radi va yozadi: “Axborot texnologiyalari orqali insoniyat bir vaqtning o‘zida butun yer yuzida sodir bo‘layotgan voqealardan xabardor bo‘lish imkoniyatiga ega bo‘ldi. Bu esa ongning strukturaviy qayta tashkil etilishiga olib keldi” (McLuhan M. *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York: McGraw-Hill, 1964. – B. 45). Shuningdek, Luchano Floridi tomonidan ilgari surilgan “infosfera” kontseptsiyasi zamonaviy axborotlashgan jamiyatdagi inson – axborot – texnologiya o‘rtasidagi ontologik o‘zaro bog‘liqlikni chuqur tahlil qiladi. Floridining ta’kidlashicha, “axborot – bu tashqi dunyo bilan o‘zaro aloqaga kirishishning ontologik shartidir, inson bu olamda axborot orqali mavjudlik kasb etadi” (Floridi L. *The Philosophy of Information*. Oxford: Oxford University Press, 2011. – B. 89). Axborotlashgan jamiyat tushunchasi zamonaviy falsafiy tafakkurda sivilizatsiyaning tubdan o‘zgarishini anglatuvchi asosiy kategoriyalardan biri sifatida maydonga chiqdi. Bu jamiyat shaklida axborot — nafaqat aloqa vositasi yoki bilish predmeti, balki ijtimoiy muhitni shakllantiruvchi strategik resursga aylanadi. Bu nuqtai nazar axborot nazariyasi, kognitiv sotsiologiya, kommunikatsiya falsafasi va texnologik determinizm doirasida har tomonlama asoslab berilgan. Aynan shu bois, axborotlashgan jamiyatga oid tahlillar ijtimoiy munosabatlar,

tafakkur strukturalari va bilim ishlab chiqarish tizimlarining mutlaqo yangi konfiguratsiyasini koʻzda tutadi.

Fransuz sotsiologi Jan-Fransua Lyotar axborotlashgan jamiyatni “postmodern holat” kontekstida tahlil qilib, bilimning texnik vositalar orqali “legitimatsiyalanishini” zamonaviy epistemologiyaning muhim xususiyati sifatida baholaydi. U “bilim endilikda axborot sifatida uzatiladi va uning ijtimoiy qiymati texnologik samaradorlik bilan aniqlanadi” deb yozadi (Lyotard J.-F. *La Condition Postmoderne*. Paris: Minuit, 1979. – B. 7–9). Bu holat bilimni ishlab chiqarish, tarqatish va isteʼmol qilish jarayonlarida texnologik vositalarning markaziy oʻrin egallashini anglatadi. Shu bilan birga, Pol Virilio oʻzining “tezlik estetikasi” nazariyasi orqali axborotlashgan jamiyatda vaqt va makonning siqilish fenomeniga eʼtibor qaratadi. U “texnologik vositalar orqali inson ongida paydo boʻladigan tezlashtirilgan reallik yangi ong shakllarini shakllantiradi” deya taʼkidlaydi (Virilio P. *The Information Bomb*. London: Verso, 2000. – B. 18). Axborot oqimining ortishi bilan inson epistemik maydoni uzluksiz yangilanib turuvchi axborot modullariga boʻlinadi, bu esa doimiy yangilik sindromini yuzaga keltiradi.

Shuningdek, nemis faylasufi Xartmut Rosa axborotlashgan jamiyatni “ijtimoiy akseleratsiya” (tezlashuv) tamoyili orqali izohlab, “zamonaviy jamiyatda texnologik taraqqiyot inson faoliyatining barcha shakllarida vaqt bosimining ortishiga olib keladi” deya taʼkidlaydi (Rosa H. *Social Acceleration: A New Theory of Modernity*. New York: Columbia University Press, 2013. – B. 24). Bunda axborot tezligi shunchalik yuqorilaydiki, tafakkur chuqurligi oʻrnini yuzaki xotira va qisqa kontentlar egallaydi, bu esa madaniyatning fragmentar shaklini keltirib chiqaradi.

Natijalar va muhokama

Axborotlashgan jamiyatning shakllanish bosqichlari ham nazariy jihatdan qator olimlar tomonidan modellashirilgan. Masalan, M. Blekler tomonidan taklif etilgan “uch bosqichli axborot evolyutsiyasi” modelida (oraliq texnologiyalar davri, interaktiv texnologiyalar davri, avtonom algoritmik faza) inson va axborot oʻrtasidagi munosabatlar tabiatining ketma-ket oʻzgarishlari tahlil qilinadi. Bleklarga koʻra, “axborotning avtonom harakatga ega boʻlishi — yaʼni algoritmlar orqali inson ishtirokisiz qarorlar qabul qilinishi — axborotlashgan jamiyatning eng radikal bosqichidir” (Bleicher M. *Die Informationsgesellschaft: Mythos oder Realität?* – München: Beck, 1985. – B. 66). Bundan tashqari, iqtisodchi Manuel Serres axborotlashgan jamiyatni “ekstremal murakkabliklar jamiyati” deb atab, u yerdagi axborot tizimlarini oʻzaro bogʻlangan, lekin doimiy ravishda beqaror tizimlar sifatida koʻradi. Serresning fikricha, “axborot jamiyati markazsizlangan, lekin muvofiqlashtirilgan algoritmik markazlarga boʻysunadi” (Serres

M. Le Parasite. Paris: Grasset, 1980. – B. 105). Bu ijtimoiy nazorat va boshqaruvning yangi shakllariga zamin yaratadi.

Axborotlashgan jamiyatning rivojlanish bosqichlari haqida gollandiyalik kommunikatsiya nazariyotchisi Frank Webster qator bosqichlarni ajratadi: 1) dastlabki raqamlashtirish (kompyuter va aloqa vositalarining umumlashuvi); 2) tarmoq paradigmasi (internet, intranet va raqamli infratuzilmalarning shakllanishi); 3) sun'iy intellekt asosidagi transformatsiya bosqichi. Websterga ko'ra, "axborot jamiyati murakkab texnologik apparat emas, balki axborot atrofida qayta tashkil etilgan butun ijtimoiy hayotdir" (Webster F. The Information Society Reader. London: Routledge, 2004. – B. 43).

Axborotlashgan jamiyatda axborotning ijtimoiy aylanishi (circulation) muhim strukturaviy birlikka aylanadi. Bu borada kanadalik olim Harold Innis axborot almashinuvi vaqt va makon mezonlariga asoslanganligini ta'kidlab, "axborot vositalari har qanday jamiyatda hokimiyatning markazlashuvi yoki parokandalashuviga olib keladi" deya yozadi (Innis H. Empire and Communications. Oxford: Clarendon Press, 1950. – B. 25). Bu ta'rif orqali Innis jamiyatdagi axborot oqimining siyosiy va madaniy strukturaviy oqibatlariga urg'u beradi.

Zamonaviy nemis sotsiologi Elena Esposito esa axborotlashgan jamiyatni "ikkilamchi kuzatuvlar jamiyati" sifatida tavsiflaydi. Unga ko'ra, "axborot texnologiyalari insoniyat faoliyatini real hodisalarni emas, balki boshqa tizimlarning u haqda qanday fikr bildirayotganini kuzatish asosida yo'naltiradi" (Esposito E. The Future of Futures: The Time of Money in Financing and Society. Cheltenham: Edward Elgar, 2011. – B. 112). Bu yondashuv axborotlashgan jamiyatda ijtimoiy haqiqatlarning konstruktiv xususiyatini, ya'ni ijtimoiy reallikning tarmoqlardagi refleksivlik asosida shakllanishini ko'rsatadi.

Yuqoridagi nazariyalar axborotlashgan jamiyat tushunchasini nafaqat texnologik vositalar bilan bog'liq holat sifatida, balki chuqur ijtimoiy-falsafiy va madaniy transformatsiya jarayoni sifatida yoritadi. Bu jamiyatda tafakkur shakllari, xotira tizimlari, ijtimoiy aloqalar, vaqt va makon tushunchalari, haqiqat va bilish strukturalari butkul qayta shakllanadi. Axborot – faqat ma'lumot emas, balki mavjudlik shakliga aylanadi. Shuning uchun zamonaviy axborotlashgan jamiyat – bu ontologik burilish bosqichi bo'lib, u postindustrial epoxa chegarasidan o'tgan yangi sivilizatsion davrni bildiradi. Axborotlashgan jamiyat tushunchasi zamonaviy falsafa, sotsiologiya va madaniyatshunoslik sohalarida chuqur konseptual o'zgarishlarga sabab bo'luvchi fenomen sifatida talqin etilmoqda. Bu tushuncha jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy strukturasida, madaniy-ma'naviy qadriyatlarida hamda tafakkur shakllarida yuzaga kelayotgan muhim burilishni ifodalaydi. Axborotlashgan jamiyatda inson faoliyatining barcha sohalarida axborot ishlab chiqarish, uzatish va iste'mol qilish strategik resursga aylanib, raqamli kommunikatsiya

vositalari orqali ijtimoiy mavjudlikning yangi shakllari vujudga keladi. Bu borada amerikalik olim Tomas Metsts “axborotlashgan jamiyat – bu har bir fuqaroning ongli yoki ongsiz tarzda axborot ishlab chiqarish va iste’mol qilish jarayoniga jalb etilgan ijtimoiy tuzilmadir” deya ta’kidlaydi (Metz T. *The Information Society and Postmodernity*. – New York: Routledge, 2000. – B. 91). Axborotlashgan jamiyatning shakllanishi avvalo texnologik taraqqiyotning sur’atlari bilan bog‘liq. Ayniqsa, raqamli kommunikatsiya vositalari – Internet, mobil texnologiyalar, global tarmoqlar – ushbu jamiyatning bazaviy infratuzilmasini tashkil etadi. Shveytsariyalik olim Urs Gasser ta’kidlaganidek, “raqamli texnologiyalar orqali ijtimoiy tartibotning yangi tiplari paydo bo‘lmoqda; axborot oqimlari endi ierarxik emas, balki gorizont al asosda tashkil etilmoqda” (Gasser U. *Born Digital*. – Cambridge: Basic Books, 2008. – B. 45). Bunda ijtimoiy tarmoqlar, raqamli platformalar va onlayn hamjamiyatlar yangi kommunikatsion reallikni shakllantiradi.

Shu bilan birga, axborotlashgan jamiyatda rivojlanish bosqichlari ijtimoiy tizimlarning texnologik qamrab olinish darajasiga qarab farqlanadi. Pol Avgeru o‘zining tadqiqotlarida ushbu bosqichlarni uchta model asosida ifodalaydi: 1) axborotning uzatilishi, 2) axborotning jamlanishi va boshqarilishi, 3) axborotning algoritmik qayta ishlanishi. Unga ko‘ra, “hozirgi bosqichda jamiyat algoritmik modellar asosida boshqarilmoqda, bu esa insoniyat tarixida axborot vositalari orqali amalga oshirilayotgan birinchi masshtabli avtomatizatsiyadir” (Avgerou P. *Information Systems and Global Diversity*. – Oxford: Oxford University Press, 2002. – B. 101).

Mazkur tushunchani zamonaviy falsafiy kontekstda yoritgan yana bir muhim mutafakkir — amerikalik madaniyatshunos Mark Poster bo‘lib, u axborotlashgan jamiyatni "ikkinchi ommaviylik" tushunchasi orqali tahlil qiladi. Uning fikricha, “postmoderna jamiyatda ommaviy axborot vositalari o‘zining ierarxik modelidan chiqib, interaktiv va tarqoq axborot oqimlari asosida yangi ijtimoiy haqiqiylikni shakllantirmoqda” (Poster M. *The Mode of Information*. – Chicago: University of Chicago Press, 1990. – B. 78). Bu yondashuv orqali Poster axborot vositalarining ong va haqiqat ishlab chiqarish jarayonlariga bo‘lgan bevosita ta’sirini ochib beradi. Axborotlashgan jamiyatning kontseptual ramkalari poststrukturalistik falsafa doirasida ham keng muhokama qilinmoqda. Misol uchun, Xorxe van Dyek axborotning semantik kuchini tahlil qilarkan, quyidagicha yozadi: “Axborot – bu ijtimoiy kontekstga bog‘langan kuch vositasi bo‘lib, u nafaqat faktlar uzatadi, balki haqiqatni ishlab chiqaradi” (van Dijk J. *The Network Society*. – London: Sage, 1999. – B. 64). Bu fikr axborotning ijtimoiy-konstruktsionistik mohiyatini yoritadi: jamiyatda nima “haqiqat” sifatida qabul qilinishi, aynan axborot oqimlariga bog‘liq.

Kanadalik faylasuf Endryu Finer axborotlashgan jamiyatni “bilimlar to‘qiladigan tarmoq muhitida ijtimoiy ong va qadriyatlar algoritmik mezonlarga muvofiq qayta tashkil qilinadigan ijtimoiy tizim” sifatida tasvirlaydi. Unga ko‘ra, “bu jarayonda inson tafakkuri texnik vositalar orqali mediatsiyalashadi, ong esa raqamli sharoitga moslashgan formatda funksional ahamiyat kasb etadi” (Feenberg A. Transforming Technology: A Critical Theory Revisited. – Oxford: Oxford University Press, 2002. – B. 57). Ushbu nuqtai nazar texnologiyaning ijtimoiy epistemologiyani shakllantiruvchi omilga aylanganini ko‘rsatadi. Yaponiya sotsiologik maktabining yirik vakili Hiroshi Inozu axborotlashgan jamiyatni “ijtimoiy tizimning ichki muvofiqlashtiruvchi tamoyili sifatida axborot oqimlarini boshqarish imkoniyati ustunlik qiladigan strukturaviy paradigma” deb ta’riflaydi (Inose H. Information Technology and Social Systems. – Tokyo: NTT Publishing, 1996. – B. 33). U bu jamiyatda axborot oqimlarining markaziy rolini ta’kidlab, davlat, biznes, fan, ta’lim va madaniyat tizimlari faoliyatining birlashtiruvchi mexanizmini aynan axborotga asoslanishini nazariy asoslab beradi.

Axborotlashgan jamiyatning rivojlanish bosqichlari ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan differensial bosqichlarga ajratilgan. Xususan, Janubiy Koreya tadqiqotchisi Kichang Kim axborotlashuv jarayonini to‘rt bosqichli model asosida izohlaydi: 1) axborot texnologiyalarining joriy etilishi; 2) raqamli infratuzilmalar shakllanishi; 3) bilim asosidagi iqtisodiyotga o‘tish; 4) “aqlli jamiyat”ga (smart society) transformatsiya. Kimning fikricha, “axborotlashgan jamiyat o‘z mohiyatida insonning ko‘lamli o‘z-o‘zini avtomatik tartibga solish tizimidir, u inson aqliy salohiyati va sun’iy intellekt o‘rtasidagi interfeysda quriladi” (Kim K. Digital Society and Policy. – Seoul: KDI Press, 2014. – B. 94). Boshqa tomondan, Gollandiyalik media olimi Sonya Livingstone axborotlashgan jamiyatda bolalar va yoshlarning sotsializatsiyasi muhitida keskin o‘zgarishlar sodir bo‘layotganiga urg‘u beradi. Uning ta’biricha, “raqamli aloqa vositalari orqali axborotga erkin kirish nafaqat demokratiklikni kuchaytiradi, balki madaniy tafakkurda fragmentatsiyalashuv va kontekst yo‘qotilishi kabi xavfli tendensiyalarni ham yuzaga keltiradi” (Livingstone S. Children and the Internet: Great Expectations, Challenging Realities. – Cambridge: Polity Press, 2009. – B. 61). Bu g‘oya axborotlashgan jamiyatni ijtimoiy strukturalarning qayta shakllanishi nuqtai nazaridan tahlil qilishga imkon beradi.

Xulosa

Xulosa o‘rnida ta’kidlash joizki, axborotlashgan jamiyat tushunchasi jamiyatning butunlay yangi ontologik holatini anglatadi. U inson faoliyatining barcha sohalarini — siyosat, iqtisod, madaniyat, falsafa va axloqni — qayta belgilovchi kompleks ijtimoiy holatdir. Yuqorida keltirilgan adabiy manbalarda bu jarayonlar turli yo‘nalishlar bo‘yicha tadqiq etilgan bo‘lib, ular asosida axborotlashgan jamiyatni texnologik-falsafiy, madaniy-epistemik va ijtimoiy-

strukturaviy jihatdan har tomonlama o'rganish zaruriyati yuzaga chiqadi. Axborotlashgan jamiyat tushunchasi zamonaviy ijtimoiy-falsafiy tafakkurda insoniyat taraqqiyotining yangi bosqichi sifatida shakllanmoqda. U nafaqat texnologik taraqqiyot mahsuli, balki inson ongining axborot vositalari bilan mutanosib transformatsiyalashuvini anglatadi. Mazkur tushuncha, bir tomondan, klassik industrial jamiyatdan ajralib chiqish holatini bildirs, ikkinchi tomondan, insoniyatning global tarmoqlarga asoslangan ongiy va kommunikativ muhitda mavjud bo'lishini bildiradi. Ijtimoiy fanlar sohasida bu model muqobil epistemologiya va sotsiologik strukturalar orqali izohlanadi.

Nemis faylasufi Niko Stehrning fikricha, "bilim hozirgi zamon jamiyatining ishlab chiqaruvchi kuchi sifatida nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy-ixtiyoriy resursga ham aylangan" (Stehr N. Knowledge Societies. London: Sage Publications, 1994. – B. 28). Stehr axborotlashgan jamiyatda inson faolligi bilim oqimi bilan bevosita bog'liq bo'lib, uni boshqarish va unga egalik qilish kuch va ijtimoiy mavqening asosiy mezoniga aylanishini qayd etadi. Shuningdek, fransuz faylasufi Bernard Stiegler axborot jamiyatini "epifilogenetik jamiyat" sifatida tasvirlaydi. Unga ko'ra, "axborot texnologiyalari inson tafakkurining tashqi qatlamlarini tashkil qiladi, ya'ni ular xotirani tashqi tashuvchilarga ko'chiradi" (Stiegler B. Technics and Time, Vol. 1: The Fault of Epimetheus. Stanford: Stanford University Press, 1998. – B. 88). Bu g'oya inson tafakkurining texnik vositalar bilan o'zaro bog'liq shaklda mavjud bo'lishini va xotira, bilim, tafsirning yangi ko'rinishini ta'riflaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi. –T: «Adolat», 2023. –114 b.
2. O'zbekiston Respublikasining Mehnat Kodeksi. –T.: Adolat, O'zbekiston, 2021. -296 b.
3. O'zbekiston Respublikasining Oila Kodeksi. –T.: Adolat, O'zbekiston, 2021. -204 b.
4. Mirziyoyev SH. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. –T.: O'zbekiston, NMIU, 2016.
5. Mirziyoyev SH. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. –T.: «O'zbekiston». 2017. –48 b.
6. Mirziyoyev SH. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. –T.: «O'zbekiston». 2017. –488 b.
7. Mirziyoyev SH. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari [Matn]. –T.:
8. Ellul J. The Technological Society. – New York: Knopf, 1964. – B. 98.
9. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell, 1996. – B. 92.

10. Baudrillard J. Simulacra and Simulation. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994. – B. 29.
11. Bauman Z. Liquid Modernity. – Cambridge: Polity Press, 2000. – B. 115.
12. Floridi L. The Philosophy of Information. – Oxford: Oxford University Press, 2011. – B. 37.
13. Webster F. Theories of the Information Society. – London: Routledge, 2002. – B. 14.
14. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society. – Tokyo: Institute for the Information Society, 1980. – B. 23.
15. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. – New York: McGraw-Hill, 1964. – B. 34.
16. Porat M. The Information Economy. – Washington: U.S. Department of Commerce, 1977. – B. 68.
17. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell, 1996. – B. 56.
18. Floridi L. The Philosophy of Information. – Oxford: Oxford University Press, 2011. – B. 51.
19. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society. – Tokyo: Institute for the Information Society, 1980. – B. 22.
20. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society. – New York: Basic Books, 1973. – B. 116.
21. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell, 1996. – B. 73.
22. Webster F. Theories of the Information Society. – London: Routledge, 2002. – B. 58.
23. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. – New York: McGraw-Hill, 1964. – B. 45.
24. Floridi L. The Philosophy of Information. – Oxford: Oxford University Press, 2011. – B. 89.
25. Lyotard J.-F. La Condition Postmoderne. – Paris: Minuit, 1979. – B. 7–9.
26. Virilio P. The Information Bomb. – London: Verso, 2000. – B. 18.
27. Teshaboyev M. Jamiyatda ijtimoiy adolat va ijtimoiy tenglik FarDU. ILMIY XABARLAR-2023 yil 5 son// 128-132 bet
28. Teshaboyev M. Different Attitudes And Interpretations Toward Social Justice In Western Philosophical Thought Eurasian Journal of Humanities and Social Sciences volume 23 - 2023 / 105-109 p

29. Teshaboyev M. O'zbekistonda ijtimoiy davlat qurilishi strategiyasi va ijtimoiy adolatning asosiy yo'nalishlari Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi 5-to'plam 2-son mart 2024 // 60-66 bet
30. G'aybullayeva N. The role of concepts of contradictions in the education of young children In Volume 2, issue 2 of Academic Research Journal 2023
31. 10.02.2023
32. G'aybullayeva N. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarida universal ta'lim faoliyatini shakllantirish, rivojlantirish va takomillashtirish nazariyasi va amaliyoti" Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar (2024 йил №6) ISSN 2181-1709 (P)
33. Stehr N. Knowledge Societies. – London: Sage Publications, 1994. – B. 28
34. Stiegler B. Technics and Time, Vol. 1: The Fault of Epimetheus. – Stanford: Stanford University Press, 1998. – B. 88.